

МОЯТ ПРОФЕСИОНАЛЕН ИЗБОР – МОТИВИ И УМЕНИЯ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ВРЕМЕТО

доц. д-р Веселин Методиев, НБУ

В рамките на *Университетските четения по архивистика* проф. Нейкова ме ангажира с тема, която има повече характер на спомен, отколкото на научно съобщение. В следващите редове ще се постарая да разкажа през моя случай, как аз съм стигнал и реализирал професионалния си избор в областта на хуманитаристиката, която по примера на проф. Александър Фол ще наричам *човекознание*. Акцентите са в посока на интереса в училищната възраст, университетската среда и формирането на професионален избор, който в крайна сметка съм успял да реализирам. Ще се опитам да съчетавам разказа с изследователска методология и специално внимание към мястото на документалния анализ – като *архивознание* и *изворознание*. И, разбира се, ще се постарая да бъде кратък.

* * *

Училищната среда дава възможностите на всеки от нас да прояви любопитство в дадена научна област. Това става и с решаващото присъствие на домашните хора. При мен факторът *четене и избор на книги* в ранна възраст също бе много важен. Една от първите книги, която четях и препрочитах, бе *Старогръцки легенди и митове* на Кун. Това съвпадна с времето, в което на моя баща му бе разрешено да работи по специалността си – история, в БАН.

Родителският контрол върху четенето и насоките към разказите за миналото, съвпаднаха с детското въображение, породено от античната митология. След това попаднах на романите на Фани Попова-Мутафова

за фамилията на българските владетели Асеневци. Книги, които от скоро отново бяха на книжния пазар, след дълго време на забрана. Така в моя детско-юношески свят интересът към миналото стана водещ. В къщи се появиха и солидните исторически съчинения на Васил Златарски и Петър Мутафчиев и колебанията, какво искам да уча в рамките на университетското образование, съвсем изчезнаха в началото на гимназиалния курс. Именно в това време разбрах и нещо много важно. Ако искам да се занимавам с изследване на средновековната история на българите, в която се бях влюбил, то трябва да мога сам да изследвам историческите извори. А те бяха на т.нар. *мъртви езици* – латински и старогръцки. С възхищение гледах приятели на баща ми, за които научавах, че могат да четат на латински, какъвто бе случаят с Борислав Примов, например. Осъзнах, че без да напредна с изучаването на споменатите езици, няма да успея на стана *медиевист*, т.е. *историк на средновековието*. Трудностите ми в изучаването на живите чужди езици по онова време бяха сериозни и мисълта за още по-голямото усилие в областта на мъртвите езици, ме накара да преосмисля интереса си към историческата наука. Но появата на „Строителите“ на Симеон Радев и запознаването с текста на тази прекрасна книга в два тома даде нова насока. И до днес любопитството ми към модерната ни история е основна за изследователската ми работа.

И така, какви са методическите изводи от този кратък разказ за моето детско увлечение. Професия се избира първоначално по чисто емоционален път – нещо, което те е докоснало в душата, и след това е нужно да се изясни какъв е конкретният начин на упражняване на въпросната професия. Да подчертая, че в случая става дума за нещо идеално като интерес, а не материално. Темата за реализацията на професията като материални изгоди бе встрани почти до края на средното ми образование. Не казвам, че този път е по-добрият. Просто подчертавам, че в моя случай няма материален пътеводител. Важен фактор е домашната среда, а често, и при мен има такова влияние, определяща е работата на учителя и неговото умение да завладее въображението на младия човек. Имах много добри учители по история.

При навлизането навътре в кухнята на един изследователски процес, човек научава и основните инструменти, и начини на работа. Как и с какво провеждаш своята дейност? Днес мога да кажа, че в областта на *човекознанието* основен инструмент, който трябва да бъде овладян, е езикът – родният, ако интересът е към собственото минало; също и водещият за науката чужд език, за да може да се запознаеш с написаното от

другите исторически школи; споменатите *мъртви езици*, ако интересът е към далечното минало. Става дума, разбира се, за днешния свят, в който тази глобална отвореност – демократична и технологична, дава огромни възможности на младите хора. За времето обаче, в което аз взимах своите решения, тези възможности бяха твърде ограничени и като демократични свободи, и като технологии от съвсем друг ред. И тук се появява *архивът* като институция. Знаенето на даден език те отвежда към историческия извор, а той в преобладаващия случай е документ – писмен текст върху някакъв носител, главно хартиен. И къде са тези документи, бе нормален въпрос за моето любопитството.

Но това вече се случи в рамките на университетското образование. В началото на втори курс трябваше да се направи избор на специализация. Моят интерес към българската история се оказа, че не може да бъде удовлетворен, тъй като, когато аз трябваше да избирам, местата за специализацията *История на България* бяха запълнени. С помощта на човек, на когото съм признателен през целия си живот за съвета – проф. Цветана Георгиева, попаднах в специализация *Архивистика*. Тук започнах да слушам лекции по *Архивознание, Документознание, История на архивите*. Признавам, че този абстрактен подход на преподаване, чисто методологично ме затрудняваше. Не можех да свържа трупашкото се знание с интерес, разпален във въображението ми от романтичния подход, както в белетристиката, така и в историографията. Но започнах да вниквам в ролята на *архивите* като информационни институции. И установих, че тяхната история е тясно преплетена с историята на властта и политика. Специално място в тази посока бе курсът *История на държавните учреждения*, воден от проф. Илчо Димитров. Срещите с него окончателно определиха избора и темата на дипломната ми работа: *Историята на Министерството на външните работи и изповеданията (1879–1885)*.

Следващ методологически извод – ключово е събирането на една класическа наука, каквато е *историографията*, с нещо ново и по-различно, каквото за мен бе *информационното качество на архивистиката*. В нашия свят, и това не е само от влиянието на технологиите, интересът към информационните инструменти е важен въпрос за всяка човешка дейност/работа. Постепенно архивните системи, именно като информационни, се превръщат в естествен център на обществен интерес. Това е, защото съвременните хора имаме много голяма свобода на търсене, на издирване. Те са подчинени единствено на любопитството си. Културата на човека, особено в последните 50-тина години, е тясно свързана с

неговата информираност. Дори се забелязва нещо повече. Възможно е да има плитка информираност, каквато дават съвременните технологии – интересуващ се от нещо конкретно, техническото средство ти го дава за секунди и толкова. Но има и дълбинна информираност, която дава четенето на книгата, на архивния източник. За това се иска подготовка, в която на първо място е умението да се концентрираш за по-дълго време, а не за секунди. Това е голяма тема и е свързана и с образованието на младите хора.

Следващата стъпка в моята професионална дейност бе постъпването му на работа в тогавашното Главно управление на архивите, сега Държавна агенция „Архиви“. Първоначално в Централния държавен исторически архив, а след това в отдел „Използване и издателска дейност“ на самото управление. Имах късмет да попадна при една нова вълна от специалисти. В тези първи 3–4 години се запознах и сприятелих с поне дузина млади хора, някои по-големи от мен, други около моята възраст. Но всички бяхме едно поколение. И тук се развих вече като професионалист. Без тази среда със сигурност нямаше да придобия необходимите умения.

Мога да определя като изключително ползотворни разговорите и споровете около това, което наричаме *Научно-справочен апарат*. Това се случваше не само във формалната среда на всекидневната ни работа. То беше част от свободното ни време, от вечерите и приятелските разговори. Дори бих казал, без особена гордост, бе част от среднощните ни спорове, когато и алкохолът даваше основание за нови и нови аргументи. В това живеене осъзнах, какво е да имаш представа за една папка и нейното съдържание; за един документ, и как може да се интерпретира един или друг факт. Ставах свидетел почти всеки ден на спор, кой как е изговорил или написал нещо за близкото или далечното минало на българите. Именно използването на описите на архивните фондове, като основен справочник, бе израз на това дали един архив е отворен или не. Тогавашните правила не позволяваха на чуждестранните читатели да използват съответните архивни справочници. Трябваше да заявяват тема и едва след преценка на архивистите да получат или не достъп до определен документ. Това правеше архивите в определена степен *затворени*. Съществуващата разлика бе фактически изцяло политически въпрос. При демократични условия не може някой друг да определя, какво да четеш, но при затворената система пътят до документалните свидетелства се контролира, казано още по-точно – минава през цензурата. Този аспект на нещата още повече задълбочаваше любопитството към

методологическия разговор. Със съжаление да спомена, че и научните съобщения не бяха достатъчно ясни и то бе, защото не можеше да се критикува самата същност на системата – функционираща през забраната. Това е дало основание на обществото да счита архивните институции за нещо далечно, тъмно и спекулативно, дори конспиративно. Този образ на архивите, който бе удобен на тогавашната политическа система, има своите стереотипни последствия и в сегашните времена.

Темата за достъпа до архивите предизвикваше интерес и към въпросите на сроковете, в които определени документи бяха *затворени*. Тук методиката съдържаше и законовите измерения. По нормативен ред едва ли не всичко постъпило в архивите ни бе отворено/достъпно, но както стана дума ... не съвсем. Ние нямахме прочутите от Запада *30-годишни срокове*, защото бяхме *по-демократични* от тях. Една лъжа, в която някои бяха повярвали. Но за моето поколение – архивисти, въпросът със въпросните срокове бе особено важен и ние направихме много, за да разберем, какви са правилата. Тук трябва да спомена един от най-уважаните ми колеги Златина Николова, която работейки в друга област – *научно-техническата обработка на архивните фондове (НТО)*, но използвайки отличните си знания по английски език, успя да ни ограмоти по темата. Това самообучение ни даде много, т. е. във взаимоучителна методика намирахме начин да се дообразоваме.

Западният архив, особено дипломатическият, бе въвел популярния 30-годишен срок, защото така реализираше, по своите си критерии, отдалечаването от политическата конюнктура. Наред с това имаше и други срокове, породени например от средната възраст на хората – от 75 до 150 години се съхраняват документи за гражданско и имотно състояние, след което те се унищожават. Така разбрах разликата между срок на съхранение, за да се запази временно една документация, от времето, необходимо за използването на историческите извори, когато временно те са закрити, но се съхраняват вечно, за да бъде в услуга на историческите изследвания на поколенията.

Тези методологически проблеми се оказаха много важни, когато след 1989 г. трябваше да се правят радикални промени и в българските архиви. Съдбата ми поднесе огромна динамика на промени – станах председател на Главното управление на архивите, бях уволняван два пъти, което ме направи по неволя търсена медийна личност, но и допълнителен фактор за включването ми в политиката: *бях народен представител 4-ри мандата, в единия от които ръководех приемането на днешния Закон*

за Националния архивен фонд; бях заместник министър-председател и министър на образованието, където в ресора на управление бяха и архивите. Така професионалната ми реализация пряко ме включи и в система, която често се нарича кариера, но винаги архивите са били до мен, с мен и в мен. Познанието, получено в тези нелека тема за организацията на документите, тяхната обработка и използване от гражданите, се оказва култура, която бе изключително полезна в моята обществена работа. Да не забравя, да спомена, че процесите по възстановяването на отнетата от комунистите собственост на хората след 1944 г. се оказаха невъзможни без архивите. В края на 1992 г. бяхме издали над 2 млн. копия на документи, доказващи частна собственост. Не зная какъв е цялостният обем на тази огромна и много важна обществена дейност на колегите от архивите.

В края да добавя, че без архивната си професия никога нямаше да успея да реализирам и детската си мечта да стана историк. От 25 години преподавам в Нов български университет различни исторически теми от Новата и Най-нова история на България, както и курсове, свързани с архивознанието и документознанието. И независимо, че студентите са ориентирани към модерните технологии, винаги слушат с интерес, когато вникнат в същността на архивната работа и темите за информационната стойност на архивите. Един колега след края на курс, посветен на архивната система на България, ми каза, че не е очаквал колко интересна тема са документите и тяхната обществена стойност. Трябва да споделя, че е много важно и пътят, по който се опитвам да заведа студентите до тези теми. Спазвам една важно правило – незнаещият не може да отиде при знаещия. Преподавателят трябва да намери познато за студента място и през разказа да му представи онова, което не му е познато. През нещо атрактивно като тема, да му представи важен принцип или въпрос от своята материя. Това в НБУ наричаме процес на разбиране. Няма смисъл от трупане на знания, ако те не довеждат до разбиране. В трупането има един процес на *зазубряне*, който по правило е неефективен. А *архивистиката* в своята същност изключва *зубренето*. Как ще запомниш всички, да кажем 40 км. български архиви!? Ясно, че е абсурдно. Трябва обаче да знаеш пътя, по който можеш да стигнеш до информацията, която те интересува. И нещо особено важно, което е по-близко до изворознанието. Трябва да можеш да проявяваш нужния скептицизъм към информацията в един документ. Тя е субективно дело на автора на текста. От вида на документа можеш да направиш заключения за истинността на

информацията, от мястото на този документ в документооборота с останалите, можеш да провериш за стойността. Тези умения дават възможност да не се подлагаш на манипулация от хора, които често спекулират с документи, представяйки отделни фрази или части от документ, като доказателства за свои твърдения. Тези хора не винаги го правят нарочно. Но тук личи професионализъмът на архивистите.

* * *

Задълбоченото знание в областта на архивите е широка научна област, която дава шанс на човек, да бъде полезен за хората. Всеки би го казал за своята професия, но аз да го подчертая за нашата: *нямаме шанс да бъде истински културни хора в културно общество без това знание.*